

STANISŁAW WITKOWSKI MS
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
<https://orcid.org/0000-0002-7282-1866>

Modlitwa Jezusa w Getsemani w wersji synoptycznej (Mt 26,36-46; Mk 14,32-42; Łk 22,39-46) jako paradygmat oddania się woli Ojca

1. Kontekst związany z modlitwą Jezusa w wersji Mateusza i Marka – 2. Zmaganie się Jezusa z wolą Ojca (Mt 26,39.42.44; Mk 14,35-36.39.41) – 3. Kontekst modlitwy Jezusa na Górze Oliwnej w wersji Łukasza – 4. Agonia Jezusa w wersji Łukasza (Łk 22,42-44) – 5. Echo modlitwy Jezusa w Getsemani w Hbr 5,7-8 – 6. Wola Boża jako rozstrzygające kryterium w ekstremalnej próbie apostoła Pawła (Dz 21,10-15).

Perykopa o Jezusie modlącym się w Getsemani¹ należała w pierwotnym Kościele – pod względem interpretacji – do jednej z najtrudniejszych. Wróg chrześcijaństwa, filozof Celsus (II w. po Chr.), zapisał w jej kontekście m.in.: „(...) , jeśli [Jezus] doznał krzywdy, spełniając wolę Ojca, to jasne, że to, czego doznał dobrowolnie, nie było dlań ani przykre, ani bolesne, bo był przecież Bogiem (...). Dlaczego więc głośno biada i lamentuje, dlaczego modli się, by go ominął strach

¹ Temat modlitwy Jezusa w Getsemani podejmowali w bibliistyce polskiej m.in.: Piotr Federkiewicz. 1960. „Agonia Chrystusa Pana w Ogrójcu. Uwagi egzegetyczne do Łk 22,43n”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 13 (1): 119–126; Feliks Gryglewicz. 1961. *Krwawy pot Chrystusa Pana. W Ze współczesnej problematyki biblijnej*. Red. Stanisław Łach, 63–79. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL; Damian Szojda. 1986. *Modlitwa Jezusa i pojmowanie*. W *Męka Jezusa Chrystusa*. Red. Feliks Gryglewicz, 87–94. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.

przed śmiercią (...)”². Jeszcze bardziej krytycznie wyraził się odnośnie do modlitwy Jezusa w Getsemani filozof i astrolog Porfiriusz (232–305): „Takie powiedzenia nie przystoją nie tylko Synowi Bożemu, ale nawet mądrym człowiekowi, który oczekuje śmierci”³. Dla Kościoła pierwotnego perykopa o Jezusie modlącym się w Ogrodzie Oliwnym wiązała się więc z trudnym pytaniem dotyczącym bóstwa Jezusa. Dzisiaj natomiast fascynuje wielu, ponieważ jasno odsłania Jego człowieczeństwo. Jezus, cierpiąc nie tylko zewnętrznie, lecz także wewnętrznie, modli się do Ojca i ostatecznie powierza się Bożej woli.

Prezentowany artykuł zmierza do ukazania, że wola Ojca powinna być rozstrzygającym kryterium i normą w podejmowaniu decyzji, nawet w najbardziej krytycznych momentach życia, jak to miało miejsce w życiu Mistrza z Nazaretu.

1. Kontekst związany z modlitwą Jezusa w wersji Mateusza i Marka

Po spożyciu paschy ze swoimi uczniami Jezus udaje się do miejsca (χωρίον – obszar, terytorium, włości) zwanego Getsemani (גַּתְשֶׁמַנֵּי [gaṭ šəmanê]), które etymologicznie oznacza: prasę (tłocznię) oliwną (גַּת [gaṭ] – „prasa” oraz שֶׁמֶן [šemen] – „oliwa”). Nazwa sugeruje, że były tam drzewka oliwne. Własność ta znajdowała się na Górze Oliwnej, położonej wtedy w granicach Jerozolimy⁴.

Jezus doświadcza smutku (λυπέω – „smucić się” – Mt 26,37; por. LXX Ps 54,3; Mi 6,3), zaniepokojenia (ἀδημονέω – „być zaniepokojonym, smutnym”⁵ – Mt 26,37; Mk 14,33; por. Flp 2,26), strachu (ἐκθαμβέομαι⁶ – „być pełnym strachu”; czasownik ten opisuje wielką emocję). Stan swego ducha (por. Mt 26,38; Mk 14,34) wyraża także za pomocą przymiotnika περίλυπος, który opisuje wielki

² Orygenes. 1986². *Przeciw Celsusowi*. Tłum. Stanisław Kalinowski. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, II, 23n. Na temat krytyki chrześcijan przez Celsusa zob. także Maciej Junkiert. 2010. „Nieczytelne gesty. Wizerunek chrześcijan w polemice Celsusa i Orygenesasa”. Napis 16: 9–17.

³ Porfiriusz. 2006. *Przeciw chrześcijanom*. Wstęp, tłumaczenie i komentarz: Piotr Ashwin-Siejkowski. Kraków: WAM, III, 53 (dzieło to zawiera tekst, tłumaczenie i komentarz fragmentów wspomnianego dzieła Porfiriusza, które zachowało się w piśmie *Apokritikos* Makarego z Magnezji).

⁴ Por. Richard T. France. 2008. *The Gospel of Matthew* (The New International Commentary on the New Testament). Grand Rapids – Michigan – Cambridge: Williams B. Eerdmans, 771.

⁵ Dawne słowniki utożsamiały rzadko pojawiający się czasownik ἀδημονέω (raz u Mt i w sumie trzy razy w Nowym Testamencie: Mk 14,33; Flp 2,26) m.in. z ἀγωνιάω – „być w strachu”, ἀκηδίαω – „być wyczerpanym” (w sensie: być depresyjnym). Por. Ulrich Luz. 2002. *Das Evangelium nach Matthäus: Mt 26–28* (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament 1/4). Düsseldorf – Zürich – Neukirchen-Vluyn: Benziger, Neukirchener Verlag, 134, przyp. 22.

⁶ Jedynie Marek posługuje się tym czasownikiem w Nowym Testamencie (por. 9,15; 16,5.6; por. także θαμβέομαι (również spotykamy go w Nowym Testamencie tylko w Mk 1,27; 10,24.32). Dotychczas inni ludzie odczuwali strach w Ewangelii Marka. Teraz zaś Jezus zaczyna doświadczać lęku.

smutek⁷ i nawiązuje do psalmów błagalnych (por. LXX Ps 41,6.12; 42,5). Dostrzeżę zatem zażyłość Jezusa z modlitwą psalmodii. Ewangelisci Mateusz i Marek kładą nacisk na emocje, które towarzyszą Jego modlitwie. Pierwszy z nich przekazuje, że Jezus „padł na twarz” (ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ – Mt 26,39)⁸. Przytoczone wyrażenie nie oznacza zwątpienia, lecz sugeruje prostrację i adorację (por. Rdz 17,3.17, Joz 5,14; Ez 3,23), którym towarzyszą strach i błaganie (por. Lb 16,22; Joz 7,6; 1 Krn 21,16; Ez 9,8). Marek natomiast stosuje frazę brzmiącą dosłownie „padał na ziemię” (ἐπιπτεν ἐπὶ τῆς γῆς – 14,35). Jest to jedyny przypadek w całym Nowym Testamencie, gdzie czasownik πίπτω – „upadać” został użyty w *imperfectum*. Należałoby oczekiwać aorystu „padł” (ἔπεσεν). Być może zdanie „padał na ziemię” należy rozumieć w sensie bardziej pasywnym niż aktywnym. *Imperfectum* podkreślałoby tutaj nie ciągłość, lecz ciężki stan ducha¹⁰.

2. Zmaganie się Jezusa z wolą Ojca (Mt 26,39.42.44; Mk 14,35-36.39.41)

Mateusz rzadko opisuje modlącego się Jezusa (por. 11,25-27). Tym bardziej więc modlitwa Mistrza w Getsemani zasługuje na szczególną uwagę. Z kolei Marek pierwszy raz podaje treść Jego modlitwy, zanim będzie słyszalna bezpośrednio z ust Jezusa. Odpowiada to technice retorycznej zwanej *amplificatio*¹¹ – „rozszerzenie” (gr. ὄγκος). Należy także zauważyć, że zarówno Mateusz, jak i Marek mówią o potrójnej modlitwie Jezusa w Getsemani, przerywanej napomnieniami skierowanymi do śpiących uczniów (Mt 26,40.43.45; Mk 14,37.40.41). Mateusz przytacza

⁷ Wyrażenie „być smutnym aż do śmierci” lub jemu podobne oznacza w Starym Testamencie pewien rodzaj najwyższego stopnia, który manifestuje uczucie smutku (por. Sdz 16,16; Syr 37,2); por. Santi Grasso. 1995. *Il Vangelo di Matteo* (Collana Biblica). Roma: Edizioni Dehoniane, 622; Simon Légasse. 2000. *Marco* (Commenti Biblici). Roma: Edizioni Borla, 752.

⁸ W naszych analizach posługujemy się cytatami zaczerpniętymi z: Eberhard & Erwin Nestle, Barbara & Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger. Red. 2017²⁸. *Nowy Testament grecki i polski (Novum Testamentum Graece et Polonice)*. Münster/Westfalen: Pal-lottinum. Tekst polski: Roman Bogacz, Roman Mazur. Red. 2017². *Biblia Tysiąclecia*. Poznań: Pallottinum.

⁹ Zazwyczaj Żydzi modlili się stojąc i patrząc ku niebu (por. Mk 6,41). Znana modlitwa żydowska *Amida* (pochodząca od czasownika אָמַד [ʿamad] – „stać”) po dziś dzień jest odmawiana na stojąco. Padanie na ziemię, chociaż było czymś wyjątkowym, to jednak odzwierciedla starożytny zwyczaj na Bliskim Wschodzie, który znajduje swe źródło w Biblii. Por. Craig A. Evans. 1988. *Mark 8,27–16,20* (Word Biblical Commentary 34b). Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 410.

¹⁰ Por. Klemens Stock. 1992. *Il racconto della passione nei vangeli sinottici*. Cz. 1. Roma: Pontificio Istituto Biblico, 111.

¹¹ *Amplificatio* polega na rozszerzeniu stosowanych wyrażzeń, czyli nagromadzeniu wielu zbieżnych określeń. Por. Heinrich Lausberg. 2008. *Handbuch der literarischen Rhetorik*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, § 402.

pierwszą modlitwę Jezusa w mowie niezależnej (por. Mt 26,39), Marek zaś w zależnej (por. Mk 14,35) oraz niezależnej (por. Mk 14,36). W wersji Mateusza Jezus zwraca się do Boga w słowach: „Ojcie mój, jeśli to możliwe, niech Mnie ominie ten kielich. Wszakże nie jak Ja chcę, ale jak Ty” (w. 39). Określenie „Ojciec” głęboko naznacza teologię pierwszej Ewangelii i wskazuje na wewnętrzną i wyjątkową więź Jezusa ze swoim Ojcem. Jezus w kluczowym momencie swojej misji potwierdza zatem swoją ufność wobec Ojca. W wersji pierwszego Ewangelisty czasownik *παρέρχομαι*¹² – „przejsć obok, omijać”, odnosi się do pragnienia Jezusa, aby ominął Go kielich, u Marka zaś, aby ominęła Go godzina (por. Mk 14,35). Kielich nie oznacza u Mateusza (podobnie jak i u Marka) gniewu Bożego (por. Ps 75,9; Iz 51,17; Jr 25,15; Ez 23,33), lecz określa los Jezusa związany z cierpieniem i śmiercią, jak na to wskazuje epizod z synami Zebedeusza (por. Mt 20,22; por. także Mt 26,27-28). Wspomniana zaś u Marka godzina (ὥρα)¹³ opisuje nieuchronny, ustalony od zawsze przez Boga czas, w którym Jezus „będzie wydany w ręce grzeszników” (Mk 14,41).

W pierwszej modlitwie w wersji Marka spotykamy dodatkowo słowa: „I mówił: «Abba, Ojcie, dla Ciebie wszystko jest możliwe, zabierz ten kielich ode Mnie!»» (ἔλεγεν· ἀββα ὁ πατήρ, πάντα δυνατά σοι· παρένεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ· – Mk 14,36). W Ewangelii Marka jest to pierwsza, bezpośrednia modlitwa Jezusa do Ojca (po niej nastąpi jeszcze jedna z wysokości krzyża („Boże mój, Boże mój, czemuś Mnie opuścił” – Mk 15,34). Jej treść ma charakter trwający, podkreślony przez *imperfectum* ἔλεγεν – „mówił”. Jezus zwraca się do Boga po aramejsku „Abba”. Marek od razu tłumaczy ten termin na grekę i poprzedza rodzajnikiem określonym ὁ πατήρ – „Ojciec”. W języku greckim wołacz brzmiący jak mianownik jest dość zaskakujący, ale nie wyjątkowy dla tamtej epoki¹⁴. Ten sam fenomen spotykamy w Ga 4,6; Rz 8,15. Aramejskie słowo „Abba” – jako inwokacja zwrócona do Boga w indywidualnej modlitwie – nie znajduje potwierdzenia przed chrześcijaństwem, czyli przed świadectwem Pawła w Liście do Galatów (4,6) około 55 r. Tam oraz w Rz 8,15 mamy dowód, że termin ten wraz z tłumaczeniem greckim był stosowany przez niektóre wspólnoty posługujące się językiem greckim. Jedyne wytłumaczeniem tego fenomenu była troska, aby zachować w Kościołach wspomnienie i echo tego samego języka Jezusa. Nie mamy dowodów na to, że Jezus zawsze zwracał się w ten

¹² *Παρέρχομαι* – „przejsć obok, omijać” może przywoływać na myśl anioła śmierci, który omijał domy Izraelitów, oszczędzając ich pierworodnych (por. LXX Wj 12,23).

¹³ „Godzina” (ὥρα), chociaż należy do słownictwa apokaliptycznego, nie oznacza tutaj końca czasów (por. Mk 11,32), lecz czas męki Jezusa. Por. Légasse. 2000. *Marco*, 753, przyp. 36.

¹⁴ Por. Friedrich Blass, Albert Debrunner, Friedrich Rehkopf. 1984¹⁶. *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, § 147, 2.

sposób do swojego Ojca. Stosowanie tej inwokacji także przez pierwszych chrześcijan potwierdza, że nie widzieli w niej jedynie przywileju Jezusa w Jego wyjątkowej relacji do Boga. Takie musiało być również Jego przekonanie, skoro pierwsze słowo z modlitwy *Ojcze nasz* w jej oryginalnym języku brzmiało prawdopodobnie „Abba” i zostało przekazane w niej także uczniom. Słowo „Abba” nie wyrażało zatem wyjątkowej i zastrzeżonej tylko dla Jezusa więzi z Jego Ojcem¹⁵. Określenie „Abba” było z pewnością dwukrotnie powtórzone przez Jezusa¹⁶. Hermeneutyczna tradycja hebrajska interpretuje podwójną inwokację jako znak zaufania i miłości w relacji z kimś. W Ewangelii Marka przypadki, w których Jezus zwraca się do Boga jako Ojca, są zaskakująco rzadkie (por. 8,38; 11,25, 13,32). Jedynie ze świadectw pozostałych Ewangelii (łącznie z Ewangelią Jana i Pawłem) możemy wnioskować, że Jezus przeżywał swoją synowską relację z Bogiem w sposób wyjątkowo uprzywilejowany. Niekiedy inwokacja „Abba” była interpretowana w sposób bardzo zażyły jako „Tatusz”. Należała bowiem do języka małych dzieci, miała więc charakter familiarny, nie religijny¹⁷. Niektórzy dostrzegali w niej jedną z najbardziej oryginalnych charakterystyk wewnętrznego życia Jezusa¹⁸. Należy też zauważyć, że określenie „Abba” było stosowane również przez dorosłych synów. Zawierało w sobie miłość, zaufanie synowskie względem ojca oraz gotowość do posłuszeństwa¹⁹. Trudno dokładnie oddać wszystkie niuanse zawarte w relacji Jezusa do swego Ojca. Oprócz wspomnianych są nimi z pewnością: śmiałość, synowska wolność, zażyłość, przejrzystość – wykraczające poza wszelkie ludzkie ramy.

W sytuacji próby ufności i posłuszeństwa Jezus wyznaje wszechmoc Ojca: „dla Ciebie wszystko jest możliwe”²⁰. Postępuje zatem zgodnie z tradycją wielkiej szko-

¹⁵ Por. Légasse. 2000. *Marco*, 754.

¹⁶ Por. Stanislas Dockx. 1984². *Chronologies néotestamentaires et vie de l'Église primitive. Recherches exégétiques*. Leuven: Éditions Peeters, 300, przyp. 1.

¹⁷ Por. Légasse. 2000. *Marco*, 754.

¹⁸ Por. Joachim Jeremias. 1966. *Abba. Studien zur neutestamentlichen Theologie und Zeitgeschichte*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 63.

¹⁹ Por. Stock. 1992. *Il racconto della passione nei vangeli sinottici*, 112.

²⁰ LXX tłumaczy niekiedy to wyrażenie za pomocą określeń, które nie występują w tekście hebrajskim. Np.: μή ἀδυνατεῖ παρὰ τῶ θεῶ („czy jest niemożliwe dla Pana...” – Rdz 18,14). Biblia Hebrajska zawiera tutaj słowa: מִי־יִפְלֹא מֵעַתָּה (äyippālē³ mē²dōnāy – „czy jest zbyt cudowne dla Pana...”). Podobne wyrażenie: πάντα δυνατά σοι („dla Ciebie wszystko jest możliwe”) dostrzegamy w modlitwie Jeremiasza oraz w ostatnich słowach skierowanych przez Hioba do Boga. W Jr 32,17 (LXX Jr 39,17) czytamy: „Ach, Panie Boże, oto stworzyłeś niebo i ziemię wielką swoją mocą i wyciągniętym ramieniem. Żadna rzecz nie jest niemożliwa dla Ciebie”. Natomiast jego końcowe tłumaczenie w LXX Jr 39,17 brzmi: „nic nie może pozostać ukryte przed Tobą” (οὐ μὴ ἀποκρυβῆ ἀπὸ σοῦ οὐθέν). W LXX Hi 42,2 odnajdujemy zaś słowa: „wiem, że Ty możesz wszystko i nic nie jest niemożliwe dla Ciebie” (οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐθέν). Wersja Marka koresponduje bardziej z greckim tekstem Hioba niż z grecką wersją Jeremiasza. U Hioba dostrzega się bowiem, w kontekście, analogiczne poddanie się woli Bożej. Przytoczone paralele ukazują, że modlący się Je-

ły modlitwy hebrajskiej. Zanim bowiem poprosi się o coś, w pierw wychwała się Pana i wyznaje, że jest Bogiem (por. Jr 32,17; LXX Hi 42,2)²¹. Jezus wyraża swą prośbę w sposób bezwarunkowy, w imperatywie: „Oddal ode Mnie ten kielich”. Mateusz, jak zaznaczyliśmy, wprowadził odnośnie do kielicha formułę o wiele łagodniejszą, pełną respektu: „jeśli jest możliwe”, którą Marek zastosował w 14,35 w odniesieniu do „godziny”.

Pierwsza modlitwa Jezusa w Ogrójcu w wersji Mateusza i Marka objawia Jego wewnętrzny dystans wobec tego, co miało nadejść. Jezus prosi o zmianę planu, odwołując się do nieskończonych możliwości Bożej mocy. Gdy wszystko jest już przygotowane, aby wydarzyła się okrutna tragedia, Bóg może jeszcze sprawić, aby nie doszła do skutku (por. 2 Krl 20,1-11; Jr 18,5-11; Jon 3-4)²². Jezus chce być oszczędzony. Nie odczuwa entuzjazmu wobec swego bolesnego losu. Męka i śmierć są złem, które spontanicznie odrzuca. W zakończeniu pierwszej modlitwy Mateusz oraz Marek przytaczają niemalże identyczne słowa: „jednak nie jak Ja chcę, lecz jak Ty” (Mt 26,39); „lecz nie to, co Ja chcę, lecz co Ty” (Mk 14,36)²³. W obu przypadkach emfaza spoczywa na „Ty”²⁴. Modlitwa Jezusa jest więc nieskazitelna. Jezus, chociaż podsuwa rewizję przewidzianego planu, to jednak oddaje cześć Bogu, który go przewidział. Powierza Jego mądrości możliwość wysłuchania prośby²⁵. Rezygnuje z własnej woli, aby przyłgnąć w sposób pełny i bezwarunkowy do woli Bożej.

Druga modlitwa w Getsemani w wersji Mateusza w porównaniu do pierwszej zawiera pewien progres. Dostrzega się w niej przejście od „jeśli możliwe” do „jeśli nie może (...)”. Jezus modli się słowami: „Ojczy mój, jeśli nie może ominąć Mnie ten kielich, i muszę go wypić, niech się stanie wola Twoja!” (πάτερ μου, εἰ οὐ δύναται τοῦτο παρελθεῖν ἐὰν μὴ αὐτὸ πῖω, γενηθήτω τὸ θέλημα σου – w. 42). Rozpoznaje, że nie może rozminąć się z kielichem śmierci, lecz musi go wypić. Akceptuje,

zus może być umieszczony i zrozumiany w tradycji swego ludu. Por. Benoît Standaert. 2011. *Marco: Vangelo di una notte, vangelo per la vita. Commentario Mc 1,1-6,13* (Testi e Commenti 1). Bologna: Edizioni Dehoniane, 759.

²¹ Por. Standaert. 2011. *Marco: Vangelo di una notte, vangelo per la vita*, 759.

²² Por. Légasse. 2000. *Marco*, 755, przyp. 46; Antoni Paciorek. 2008. *Ewangelia według świętego Mateusza: rozdziały 14–28* (Nowy Komentarz Biblijny 1/2). Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 575.

²³ Wcześniej bolesna droga Jezusa była zapowiedziana poprzez δεῖ – „trzeba” (Mk 8,31; Mt 16,21; Łk 9,22), *passivum theologicum* παραδίδοται – „będzie wydany” (Mk 9,31; Mt 17,22; Łk 9,44), γέγραπται – „[zostało] i jest napisane” (Mk 14,21; Mt 26,24) albo poprzez pasywną formę: κατὰ τὸ ὀρισμένον – „według tego, co [zostało]” i jest „wyznaczone” (Łk 22,22). Teraz zaś została ujęta w sposób wyraźny: „lecz jak [chcesz] Ty” (Mt); „lecz co [chcesz] Ty” (Mk).

²⁴ Por. Franco De Carlo. 2016. *Vangelo secondo Matteo. Nuova versione, introduzione e commento* (I Libri Biblici – Nuovo Testamento 1), Milano: Paoline, 599. Słowa: „jednak nie jak ja chcę, ale jak Ty” przypominają modlitwę *Ojczy nasz* i zawarła w niej prośbę: „niech się spełnia Twoja wola jak w niebie, tak i na ziemi” (γενηθήτω τὸ θέλημα σου, ὡς ἐν οὐρανῶ καὶ ἐπὶ γῆς).

²⁵ Por. Légasse. 2000. *Marco*, 755, przyp. 46.

że nie ma żadnej innej alternatywy. Dlatego prosi tylko o wypełnienie się woli Bożej. Przyjęcie woli Bożej i jej pełnienie (por. LXX Ps 39,9; 102,21; 142,10) jest syntezą całej Ewangelii Mateusza²⁶. Termin „wola” występuje w niej łącznie sześć razy i zawsze w odniesieniu tylko do Ojca (por. Mt 6,10; 7,21; 12,50; 18,14; 21,31; 26,42). Natomiast wyrażenie „niech się stanie wola Twoja” (γενηθήτω τὸ θέλημα σου) pojawia się w dosłownym brzmieniu w modlitwie *Ojcze nasz* (Mt 6,10). Wskazuje zatem na spójność nauczania Jezusa i Jego postępowania, nawet w czasie ekstremalnej próby. Druga modlitwa Jezusa znajduje swoje przedłużenie w trzeciej. Jest z nią identyczna: „modlił się po raz trzeci, wypowiadając te same słowa” (προσηύξατο ἕκ τρίτου τὸν αὐτὸν λόγον εἰπὼν πάλιν – w. 44). W ten sposób Mateusz akcentuje intensywność drugiej i trzeciej modlitwy Jezusa, w których szala definitywnie przechyliła się w stronę czynienia woli Ojca.

Marek nie przekazuje progresu w modlitwie Jezusa. Jezus podejmuje drugą modlitwę, odwołując się do tych samych słów, którymi modlił się podczas pierwszej (προσηύξατο τὸν αὐτὸν λόγον εἰπὼν – w. 39)²⁷. W ujęciu Marka pierwsza modlitwa Jezusa jest już rozstrzygająca. Chociaż zawiera mocną sugestię Jezusa odnośnie do zmiany planu Bożego, to jednak w ostateczności triumfuje wybór woli Ojca. Marek nie wspomina o trzeciej modlitwie. Należy jednak zwrócić uwagę na inkluzję zaistniałą pomiędzy pierwszym i trzecim powrotem Jezusa do śpiących uczniów: „i idzie” (tłum. dosłowne; καὶ ἔρχεται – w. 37), „i ponownie przyszedłszy” (tłum. dosłowne; καὶ πάλιν ἔλθων – w. 40), „i przychodzi po raz trzeci” (tłum. dosłowne; καὶ ἔρχεται τὸ τρίτον – w. 41). Marek w literacki sposób sugeruje więc potrójną modlitwę Jezusa, chociaż – jak zaznaczyliśmy – nic nie mówi na temat trzeciej.

Z omawianych perykop dotyczących modlącego się Jezusa w Getsemani w wersji Mateusza i Marka wynika, że modlitwa jest „środowiskiem”, w którym rozpoznaje się wolę Bożą. Po dokonanych zmaganiu i definitywnym wyborze woli Ojca Jezus jest gotowy, aby być wydany w ręce grzeszników (por. Mt 26,45; Mk 14,41)²⁸. Jego słowa „wstańcie, chodźmy”²⁹ wskazują na przemianę, jaka w Nim zaistniała dzięki modlitwie.

²⁶ Por. Grasso. 1995. *Il Vangelo di Matteo*, 623.

²⁷ Ostatnich czterech słów greckich brakuje w kodeksie Bezy (D 05) i w kilku innych łacińskich manuskryptach.

²⁸ Wyrażenie „być wydany w ręce grzeszników” nawiązuje do trzech zapowiedzi męki, szczególnie drugiej (por. Mt 17,22; Mk 9,31), z której zaczerpnięte jest zdanie: „Syn Człowieczy będzie wydany w ręce ludzi”. Ludzie są zastąpieni w tym miejscu przez grzeszników. Odniesienie do nich jest ironiczne. Ci, którzy krytykowali Jezusa, że je z grzesznikami (por. Mt 9,11; Mk 2,16), teraz sami działają jak grzesznicy i to w sposób jeszcze gorszy. Por. Evans. 1988. *Mark 8,27–16,20*, 417–418.

²⁹ W militarnym kontekście „chodźmy” (ἄγωμεν) funkcjonowało jak rozkaz: „naprzód”, „marsz”. Por. Evans. 1988. *Mark 8,27–16,20*, 417–418.

3. Kontekst modlitwy Jezusa na Górze Oliwnej w wersji Łukasza

Po wieczerzy paschalnej Jezus udaje się na Górę Oliwną. Określenie to brzmi ogólnie. Ewangelista wybrał je, sugerując, że Mistrz nie zatrzymał się u jej podnóża, lecz wyszedł na miejsce najbardziej wysokie, odosobnione³⁰ i najlepiej nadające się do modlitwy. Podczas gdy Marek z Mateuszem zaznaczają, że Jezus tworzy z uczniami jedną grupę, która zmierza ku Górze Oliwnej (por. Mk 14,26.32; Mt 26,30), Łukasz przedstawia Jezusa, który wyprzedza uczniów, ci zaś idą za Nim³¹. Jezus upada na kolana³² – jest to postawa modlitwy uporczywej, pokornej, pełnej respektu (por. np.: Dz 9,40; 20,36; 21,5). We wspólnotach pochodzenia hellenistycznego stanie się zwyczajnym sposobem zwracania się ku Bogu (por. Ef 3,14). Czasownik προσεύχομαι – „modlić się” jest w czasie *imperfectum* (por. Mk 14,35), czyli Ewangelista podkreśla trwanie, ciągłość modlitwy Jezusa³³.

4. Agonia Jezusa w wersji Łukasza (Łk 22,42-44)

Jezus zwraca się do Boga słowami: „Ojcze, jeśli chcesz, zabierz ode Mnie ten kielich! Wszakże nie moja wola, lecz Twoja niech się stanie!” (πάτερ, εἰ βούλει παρένεγκε τοῦτο τὸ ποτήριον ἀπ’ ἐμοῦ· πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου ἀλλὰ τὸ σὸν γινέσθω – w. 42). Inwokacja „Ojcze” bez żadnych dookreśleń nadaje modlitwie wymiar uniwersalny. Modlitwa Mistrza staje się modlitwą wszystkich uczniów³⁴. Łukasz pomija nie tylko inwokację „Ojcze mój” w tekście Mateusza, lecz także „Abba, Ojcze” występującą u Marka. Ponadto dostrzega się wiele innych różnic w prezentacji modlitwy Jezusa w wersji Łukasza a pozostałymi synoptykami. Łu-

³⁰ Ewangelista Łukasz ma upodobanie w ukazywaniu modlącego się Jezusa w miejscach odosobnionych, z dala od ludzi (por. Łk 9,8; 11,1). Wyrażenie „w miejscu odosobnionym” oddaje greckie κατά μόνας, które należy łączyć z χώρας albo οδοῦς. Oznacza wówczas: „prywatnie”, „sam”.

³¹ Zawarta jest tutaj pareneza, uczniowie są zaproszeni, aby iść za Jezusem i dzielić z Nim próby, upokorzenia oraz krzyż.

³² Zwrot τίθημι τὰ γόνατα – „ukleknąć” jest charakterystyczny dla Łukasza. Ewangelista stosuje go czterokrotnie w Dz, zawsze w kontekście modlitwy (por. Dz 7,60; 9,40; 20,36; 21,5). Postawa przyjęta przez Jezusa w czasie modlitwy na Górze Oliwnej stanie się wzorcową dla uczniów, gdy będą się modlili (por. Ef 3,14).

³³ W całej perykopie dostrzegamy strukturę koncentryczną: (a) – konieczność modlitwy, aby nie wejść w pokusę: w. 40; (b) – Jezus oddala się od uczniów: w. 41a; (c) – Jezus pada na kolana i modli się: w. 41b; (d) modlitwa i walka Jezusa: ww. 42-44; c¹ – Jezus powstaje z modlitwy: w. 45a; b¹ – Jezus przychodzi do uczniów: w. 45b; a¹ – konieczność modlitwy, aby nie wejść w pokusę. Centrum stanowi zatem modlitwa Jezusa wraz z towarzyszącą jej walką: ww. 42-44).

³⁴ Również *Modlitwa Pańska* w wersji Łukasza zaczyna się od wołacza „Ojcze” (πάτερ) bez żadnych desygnatów.

kasz nie wymienia Getsemani (Mk 14,32; Mt 26,36). Odpowiada to jego tendencji pomijania określeń aramejskich (por. „Abba” – Mk 14,32.) Nie czyni wzmianki o trzech wybranych uczniach: Piotrze, Janie i Jakubie – zmorzonych snem w czasie zmagania Jezusa podczas Jego dialogu z Ojcem (por. Mk 14,33; Mt 26,37). Mówi jedynie o jednym powrocie Jezusa do śpiących, już po zakończeniu jednej, nieprzerwanej modlitwy. Przedstawia Jezusa w walce, pomija Jego smutek, strach w obliczu śmierci (por. Mk 14,33; Mt 26,37). Koncentruje się natomiast na modlitwie w sytuacji próby.

Jezus, zanim jeszcze wyrazi spontaniczne pragnienie, aby być wyzwolonym z brutalnego losu, który Go czeka, już wypowiada swoją dyspozycyjność: $\epsilon\acute{\iota}\ \beta\omicron\upsilon\lambda\epsilon\iota$ – „jeśli chcesz”³⁵. Trzeci Ewangelista podkreśla – bardziej niż Mateusz i Marek – uległość Jezusa względem woli Ojca. Tryb rozkazujący czasu teraźniejszego $\gamma\iota\nu\acute{\epsilon}\sigma\theta\omega$ – „niech się stanie” sugeruje stałe poddanie się woli Bożej. Jest to charakterystyka Łukasza, ponieważ streszcza postawę doskonałego ucznia Jezusa (por. Dz 21,14), a w konsekwencji wspólnotę wierzących³⁶.

Ewangelista umieszcza w ww. 43-44 tradycję, która pojawia się tylko w jego wersji. Rodzi się pytanie, czy ww. 43-44 (ukazanie się anioła i pot Jezusa porównany do kropli krwi) należą od tekstu oryginalnego, czy są interpolacją. Wersety te są potwierdzone przez większość manuskryptów, np: Kodeks Synajski (S 01), Kodeks Klaromontanus (D, 06), Kodeks Koridethi (C, 038), wersje łacińskie oraz różnych autorów kościelnych: Ireneusza, Hipolita, Euzebiusza, Hieronima. Natomiast brak ich w pierwszorzędnym świadkach jak: P⁷⁵, Kodeks Watykański (B, 03), Kodeks Aleksandryjski (A, 02), Kodeks Waszyngtoński (W, 032) itd. Nie występują także m.in. w wersjach koptyjskich (saidzkiej, bohairskiej), armeńskich, w *Ferrar Group* (13.69.124.346). Nie wspominają także o nich m.in.: Marcjon, Klemens Aleksandryjski, Orygenes, Atanazy. Co więcej, kodeksy minuskułowe z rodziny *f*³ umieszczają tekst Łk 22,43-44 po Mt 26,39. Z punktu widzenia krytyki tekstualnej nie można mieć pewności odnośnie do tych wersetów. Jednak na ich korzyść przemawia krytyka wewnętrzna. Zazwyczaj podaje się w tym względzie m.in. argumenty: styl i słownictwo świadczą za autorstwem Łukasza: „Wtedy ukazał Mu się anioł z nieba” (w. 43), identyczne zdanie spotykamy w Łk 1,11; czasownik $\epsilon\nu\nu\sigma\chi\acute{\upsilon}\omega$ – „umacniać” występuje jedynie u Łukasza w Nowym Testamencie; imiesłów $\gamma\epsilon\nu\acute{\omicron}\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ na początku

³⁵ Najbardziej znaczący świadkowie: P⁷⁵, Kodeks Watykański (B 03) zawierają czasownik $\pi\alpha\rho\alpha\phi\acute{\epsilon}\rho\omega$ – „oddalić” w trybie rozkazującym, inne zaś, np. Kodeks Synajski (S 01), Kodeks Aleksandryjski (A 02), przytaczają go w bezokoliczniku w aoryście, nadając spójnikowi $\epsilon\acute{\iota}$ – „jeśli” walor pytania: „Czy chcesz oddalić ode Mnie ten kielich?”.

³⁶ Por. Benedetto Prete. 1996. *La passione e la morte di Gesù nel racconto di Luca 1* (Studi Biblici 112), Brescia: Paideia Editrice, 89.

zdania w w. 44 pojawia się także na początku w. 40; termin ἀγωνία – „walka” stanowi *hapax* w Nowym Testamencie, ale tylko Łukasz wśród synoptyków posługuje się czasownikiem ἀγωνίζομαι – „walczyć” (por. Łk 13,24); trzeci Ewangelista często stosuje czasownik προσεύχομαι – „modlić się” (19 razy w Ewangelii; Mt – 15; Mk – 10; Dz – 16; J – 0); przysłówek porównawczy ὡσεὶ – „jak” jest także często spotykany u Łukasza (15 razy na 21 w całym Nowym Testamencie); Ewangelista skrócił Mk 14,38b-42, aby umieścić własny materiał zawarty w ww. 43-44 – odpowiada to intencji Łukasza, który chce ukazać nieprzerwaną modlitwę Jezusa, odpowiadającą kontekstowi; ww. 43-44 nie zrywają struktury perykopy, lecz są częścią chiazmu; ukazanie Jezusa w walce, aby zwyciężyć próbę, jest odpowiedzią udzieloną uczniom, w jaki sposób stawić czoła zagrożeniom zapowiedzianym w Łk 22,35nn, i dobrze koresponduje z wcześniejszym kontekstem. Opuszczenie tych wersetów w różnych manuskryptach tłumaczy się motywami chrystologicznymi. Może pojawiać się bowiem trudność, że Syn Boży otrzymał pomoc jedynie od anioła, albo przypuszczenie, że Chrystus jest poddany tym niebiańskim istotom. Ostatecznie szala przechyla się na korzyść autentyczności tych wersetów. Jeśli Łukasz chciał pokazać Jezusa w słabości ludzkiej natury, to uczynił to, aby uczniowie mogli dostrzec w Jezusie wzór, jak należy się modlić, aby triumfować nad próbami i sprostać także męczeństwu³⁷. Bez tych wersetów opis Łukasza byłby zwięzły, pozbawiony emocji, przekazywałby jedynie dwa napomnienia wzywające do modlitwy i krótką modlitwę Jezusa. Natomiast razem z tymi wersetami tekst Łukasza jest najbardziej żywą relacją modlitwy i walki Jezusa³⁸.

Zjawienie się anioła (por. Łk 22,43), aby umocnić męczennika, jest znanym motywem w literaturze żydowskiej (por. Dn 3,49.95). Obecność anioła jest znakiem, że Bóg wysłuchał modlitwę³⁹ Jezusa, mimo że kielich nie został oddalony⁴⁰. Jezus został wzmocniony, aby dostosować swoją wolę do woli Ojca⁴¹. Rezultatem

³⁷ Por. Gérard Rossé. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*. Roma: Città Nuova, 907–909.

³⁸ Por. Stock. 1992. *Il racconto della passione nei vangeli sinottici*, 117.

³⁹ Modlitwa Jezusa została wysłuchana nie w sensie zmiany zbawczego planu przez Ojca i wybawienia Syna od męki i śmierci, lecz w sensie dostrzeżenia na modlitwie jasności woli Ojca. Por. Prete. 1966. *La passione e la morte di Gesù nel racconto di Luca 1*, 100.

⁴⁰ Zjawienie się anioła oznacza w sposób obrazowy łaskę Bożą, uzdalniającą do wierności aż do końca. Por. Rossé. 2006. *Il Vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*, 912.

⁴¹ W rzeczywistości to zatem sam Bóg umacnia Jezusa w Jego ekstremalnej próbie. Por. Rossé. 2006. *Il Vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*, 912. Niektórzy dostrzegają w obecności anioła aluzję do Eliasza, któremu ukazał się anioł Pana (por. 1 Krl 19,5-8). Anioł przyjmuje – zarówno w przypadku Eliasza, jak i Jezusa – funkcję mającą na celu ich wzmocnienie. Obaj znajdują się w stanie wyczerpania, mają jednak kontynuować drogę przygotowaną im przez Boga. Por. Prete. 1966. *La passione e la morte di Gesù nel racconto di Luca 1*, 96.

wzmacniającej obecności anioła jest wejście Jezusa w agonię. Termin ἀγωνία występuje w Nowym Testamencie jedynie tutaj. Stał się tytułem, za pomocą którego określa się najczęściej epizod związany z Getsemani. Ἀγωνία nie oznaczała zbliżającej się śmierci, jak we współczesnych językach. Należała w tamtym czasie do słownictwa rywalizacji, sportu⁴², wskazywała na stan wewnętrznego napięcia charakteryzującego atletę i wyrażała się w bladym obliczu, drzeniu całej osoby, w obfitym pocie⁴³. Zdanie: καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ („pogrążony w walce” – tłum. własne) należy rozumieć, że Jezus wszedł w stan maksymalnej koncentracji/napięcia z powodu zbliżającego się początku najwyższej próby⁴⁴. Dlatego „jeszcze usilniej się modlił”⁴⁵ (ἐκτενέστερον προσήυχετο). Anioł nie tylko umocnił Jezusa, ale także sprawił, że Jego modlitwa stała się jeszcze bardziej uporczywa. Przysłówek ἐκτενέστερον⁴⁶ – „bardziej intensywnie” wskazuje zarówno na intensywność, jak i żar modlitwy oraz jej stałość, natarczywość⁴⁷. Przeżycia Jezusa potwierdza Jego pot porównany do kropel krwi⁴⁸, spadających na ziemię jakby z otwartej rany. Jego obfitość jest rezultatem niezwyklego wewnętrznego napięcia.

Obraz modlącego się Jezusa na Górze Oliwnej w wersji Łukasza kładzie nacisk na koncentrację Mistrza, aby wypełnić wolę Ojca. W opisie trzeciego Ewangelisty Jezus jest wolny od strachu przed śmiercią. Towarzyszy Mu natomiast walka, aby nie zawieść Boga, lecz sprostać męce i śmierci na krzyżu. Wszyscy synopty-

⁴² Por. Franciszek Mickiewicz. 2012. *Ewangelia według świętego Łukasza: rozdziały 12–24* (Nowy Komentarz Biblijny 3/2). Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 477. Termin ἀγωνία nie oznacza lęku w obliczu śmierci albo walki o życie wobec zbliżającej się śmierci, lecz napięcie przed zawodami lub walką. Por. Prete. 1966. *La passione e la morte di Gesù nel racconto di Luca 1*, 97.

⁴³ Por. Giuseppe Gamba. 1981. Il sudor di sangue di Gesù al Monte degli Ulivi (Lc. 22,44). W *Sangue ed Antropologia Biblica. Atti della Settimana 2*. Red. Giuseppe Gamba, 692. Roma: Centro Studi Sanguis Cristi.

⁴⁴ Chodzi o niepokój, aby zwyciężyć nadchodzącą próbę. Od jej pokonania zależał bowiem los świata. Por. Ethelbert Stauffer. 1949. *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament 1*. Wyd G. von Kittel, 140. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag.

⁴⁵ Por. Gamba. 1981. *Il sudor di sangue di Gesù al Monte degli Ulivi (Lc 22,44)*, 694.

⁴⁶ Przysłówek ἐκτενώς – „gorliwie”, „zarliwie” występuje w odniesieniu do modlitwy jedynie w Łk 22,44 oraz Dz 12,5. Natomiast w Dz 26,7 pojawia się ἐν ἐκτενείᾳ – „z gorliwością”, która wzmacnia wyrażenie: νύκτα καὶ ἡμέραν λατρεῖον – „służąc z gorliwością nocą i dniem”.

⁴⁷ Jezus praktykował modlitwę, o której sam pouczał: „Powiedział im też przypowieść o tym, że zawsze powinni modlić się i nie ustawać” (Łk 18,1). Widać to także w przypowieści o natrętnym przyjacielu (Łk 11,5-8) oraz o niesprawiedliwym sędzim i wdowie, która go prosiła natarczywie, aby ją obronił (Łk 18,1-8).

⁴⁸ Spójnik ὡσεὶ – „jak” ma u Łukasza w sposób regularny walor przybliżający, nie wyraża identity (por. Łk 3,23; 9,14,28; Dz 1,15; 2,3,41). Nie chodzi zatem w tekście o krople krwi, które spadają na ziemię, lecz o realny, obfity pot porównany do kropel krwi. Por. Rossé. 2006. *Il Vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*, 913, przyp. 318. Porównanie nie dotyczy koloru, lecz obfitości. Por. Ian. H. Marshall. 1978. *The Gospel of Luke (The New International Greek Testament Commentary)*, Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans, 833.

cy akcentują całkowitą dyspozycyjność Jezusa wobec woli Ojca. Mateusz i Marek ukazują, że jej wybór był poprzedzony dramatem wewnętrznego rozdarcia Jezusa. Łukasz natomiast podkreśla od razu Jego gotowość, aby zrealizować zamiysł Ojca. Uwypukla także, że walka (ἀγωνία) Jezusa dotyczyła wierności do końca zamierzeniom Ojca. Wszyscy synoptycy eksponują również wartość modlitwy. To właśnie dzięki niej uspokojony Jezus wyszedł bez obaw naprzeciw oprawcom, aby mogła zatriumfować wola Boża. Modlitwa Jezusa w Getsemani (na Górze Oliwnej) jest przykładem i normą, do której wierzący mają powracać szczególnie w najtrudniejszych i najbardziej wymagających dla nich okolicznościach życia. Okazuje się, że dzięki modlitwie można rozpoznać wolę Ojca i uznać ją jako rozstrzygające kryterium dla wszystkich decyzji, łącznie z wiernością Mu nawet w nieprzewidywanych sytuacjach.

5. Echo modlitwy Jezusa w Getsemani w Hbr 5,7-8

Modlitwa Jezusa w Getsemani znajduje swoje odbicie także w Hbr 5,7-8⁴⁹. Fragment ten pojawia się w kontekście kapłaństwa Chrystusa (por. Hbr 4,14–5,10), które poza analogiami do Starego Testamentu posiada swoją paradoksalną oryginalność. Aby stać się arcykapłanem, trzeba było być powołanym jak Aaron. Tego typu powołanie wiązało się z wielkim wyróżnieniem (por. Hbr 5,4), z powodu którego niektórzy byli gotowi nawet prowadzić wojnę⁵⁰. Natomiast kapłaństwo Chrystusa zakładało już od początku identyfikację z całkowitą ofiarą z siebie, złożoną Ojcu. Gloryfikacja miała nastąpić wraz z wejściem do nieba, ale droga tam prowadząca obejmowała krzyż.

Hbr 5,7-8 ma wydźwięk dramatyczny z powodu przekazywanych faktów, nadto zawiera detale, które nie są łatwe do wyjaśnienia. W 5,7 czytamy dosłownie: „Z głośnym wołaniem i łzami za dni ciała swego zanosił On gorące modlitwy i błagania do Tego, który mógł Go wybawić od śmierci, i został wysłuchany dzięki [swej] uległości”. Niektórzy uważają, że jest rzeczą niemożliwą odwołać się do jakiegoś wspomnienia (choćby jednego) z życia Jezusa, które byłoby inspiracją

⁴⁹ Por. Mickiewicz. 2012. *Ewangelia według świętego Łukasza: rozdziały 12–24*, 476; Stock. 1992. *Il racconto della passione nei vangeli sinottici*, 117; John Nolland. 1993. *Luke 18,35–24,53*. Dallas, Texas: Word Books, 1082.

⁵⁰ Walki o urząd najwyższego kapłana dały Antiochowi IV Epifanesowi okazję do licznych interwencji, począwszy od 175 r. w sprawach kapłaństwa i kultu. Była to jedna z przyczyn powstania Machabeuszy (por. 2 Mch 4,7-8). Również Józef Flawiusz podaje liczne świadectwa o korupcji i niepohamowanych ambicjach najwyższych kapłanów za jego czasów. Por. Józef Flawiusz. 1962. *Dawne dzieje Izraela*. Tłum. Jan Radożycki. Poznań – Warszawa – Lublin: Księgarnia św. Wojciecha, 20, 8.

dla tego wersetu. Forma jego wyrazu odpowiada hebrajskiemu ideałowi modlitwy sprawiedliwego, opartemu na słownictwie zaczerpniętym z psalmów⁵¹. Inni z kolei twierdzą, że Hbr 5,7 odnosi się nie tylko do sceny z Góry Oliwnej, lecz do całej męki Jezusa⁵². Natomiast w naszych analizach wyrażamy przekonanie, że wyrażenie „za dni ciała swego” (ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ) nawiązuje do wcielenia Jezusa (Hbr 2,14) oraz Jego ludzkiej słabości i cierpienia, którym był poddany⁵³, zaś „modlitwy i błagania (...)” (δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας)⁵⁴ „z głośnym wołaniem i łzami” (μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων) są wyraźną aluzją do Chrystusa i Jego modlitwy, którą wznosił (προσευέγκας)⁵⁵ do Ojca w czasie męki. W przeanalizowanych tekstach (Mt 26,36-46; Mk 14,32-42; Łk 22,39-46) nic nie mówi się o głośnym wołaniu i łzach, lecz o samej modlitwie Chrystusa. Prawdopodobnie autor Listu do Hebrajczyków, mając na myśli fakty, które wydarzyły się w Getsemani, nie odwoływał się do zapisanych Ewangelii, lecz do tradycji ustnej, którą udratyzował⁵⁶.

Jak wiemy, tradycja synoptyczna przypomina, że w Getsemani Chrystus modlił się, aby być wybawiony od śmierci. Hbr 5,7 zaznacza, że został wysłuchany⁵⁷ ἀπὸ τῆς εὐλαβείας. Przyimek ἀπό może oznaczać „od”, jak na to wskazuje zazwyczaj sam List (por. np.: 3,12; 4,3.4.10bis), albo „z powodu” (por. np.: Mt 18,7; Łk 19,3; 24,41; Dz 12,14). To drugie znaczenie, chociaż nie-

⁵¹ Por. Harold W. Attridge. 1999. *La Lettera agli Ebrei. Commento storico esegetico* (Lecture Bibliche 12). Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 263.

⁵² Por. Franz Laub. 1988. *Hebräerbrief* (Stuttgarter Kleiner Kommentar – Neues Testament 14). Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 71; Albert Vanhoye. 1985. *Sacerdoti antichi e nuovo Sacerdote secondo il Nuovo Testamento* (Saggi di Teologia). Torino: Editrice Elle Di Ci, 102.

⁵³ Mówiąc o życiu człowieka, Biblia wspomina o „jego dniach” (por. Rdz 6,3-5; 9,29), sugerując tym samym, że życie obejmuje ograniczony czas i charakteryzuje je kruchość (por. Iz 40,6). Por. Artur Malina. 2018. *List do Hebrajczyków* (Nowy Komentarz Biblijny 15). Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 280.

⁵⁴ Termin określający w tekście błagania (ἱκετηρίας) pojawia się jedynie tutaj w całym Nowym Testamencie, ale jest obecny w: 2 Mch 8,29; 10,25; Syr 51,8. Połączenie tych dwóch pojęć występuje także w LXX Hi 40,27.

⁵⁵ Imiesłów προσευέγκας pochodzi od czasownika προσφέρω, który jest technicznym określeniem wskazującym na czynność ofiarczą właściwą kapłanowi (por. Hbr 5,1; 8,3) oraz ofiarę, którą Chrystus złożył z siebie samego na krzyżu (por. Hbr 7,27; 9,14.28). Wpierw jednak ofiara ta dokonała się w Ogrójcu, gdzie modlił się do Ojca „z głośnym wołaniem i łzami”. Specyficzny aspekt kapłaństwa Chrystusa wyraża się w Jego wolnej, chociaż okupionej cierpieniem, akceptacji śmierci. Por. Settimio Cipriani. 1996. *Il sacerdozio di Cristo* (Eb 4,14–5,10). W *Lettere Paoline e altre Lettere* (Logos: Corso di Studi Biblici 6). Red. A. Sacchi i in., 543. Torino: Editrice Elle Di Ci.

⁵⁶ Por. Cipriani. 1996. *Il sacerdozio di Cristo* (Eb 4,14–5,10), 542.

⁵⁷ Niektórzy tłumaczą, że „został wywyższony z powodu bojaźni Bożej”, wywyższenie zaś utożsamiają ze zmartwychwstaniem Jezusa. Sami też zauważają, że taka lektura jest uzasadniona biblijnie i teologicznie, ale jednocześnie problematyczna ze względu na grecki tekst. Por. Laub. 1988. *Hebräerbrief*, 71.

typowe w Liście, jest jak najbardziej słuszne w naszym przypadku. Rzecznik $\epsilon\upsilon\lambda\acute{\alpha}\beta\epsilon\iota\alpha$ ⁵⁸ opisuje zasadniczo „ostrożność”, „przezorność” i odnosi się do ostrożności połączonej ogólnie ze strachem albo z niego wypływa⁵⁹. Natomiast jego rdzeń $\epsilon\upsilon\lambda\alpha\beta$ - w samym Liście wskazuje na religijną bojaźń⁶⁰ wobec potęgi Boga (por. Hbr 11,7; 12,28). Chrystus został zatem wysłuchany dzięki swej bojaźni, czyli czci wobec Ojca⁶¹. Prosił o uwolnienie od zagrażającej śmierci, ale synowska bojaźń względem Ojca sprawiła, że decyzję uzależnił od woli Bożej. Ta zaś była jednoznaczna i wyraziła się w śmierci Jezusa na krzyżu. W ten sposób tradycja synoptyczna o modlącym się Jezusie w Getsemani zostaje ubogacona lekturą Listu do Hebrajczyków.

Niektórzy komentatorzy Listu zwracają natomiast uwagę, że Chrystus został wysłuchany przez „Tego, który mógł Go wybawić od śmierci”⁶², ale nie w sensie czysto fizycznym, ponieważ poniósł okrutną śmierć. Koncentrują swoją uwagę na fakcie, że w Hbr 2,14-15 śmierć jest widziana jako moc, poprzez którą diabeł trzymał ludzi w niewoli strachu. Jezus posłużył się swoją fizyczną śmiercią, aby wyeliminować śmierć jako rzeczywistość ściśle związaną z grzechem. Nadał jej nowy sens, przemieniając ją w gest oddania się Bogu i skuteczne narzędzie zbawienia. W konsekwencji śmierć nie jest już więcej przyczyną strachu⁶³. Niewątpliwie interpretacja ta zawiera w sobie głębię teologiczną, lecz jest pewną kombinacją, która nie wynika bezpośrednio z Hbr 5,7. Wyrażenie $\acute{\alpha}\pi\omicron\ \tau\eta\varsigma\ \epsilon\upsilon\lambda\alpha\beta\epsilon\iota\alpha\varsigma$ – „dzięki bojaźni” najlepiej oddaje w kontekście Getsemani bojaźń Jezusa względem Ojca znajdującą swój wyraz w powierzeniu się Jego woli.

Stwierdzenie, że Chrystus „chociaż był Synem, nauczył się posłuszeństwa przez to, co wycierpiał” ($\kappa\alpha\acute{\iota}\pi\epsilon\rho\ \acute{\omega}\nu\ \upsilon\acute{\iota}\omicron\varsigma,\ \xi\mu\alpha\theta\epsilon\nu\ \acute{\alpha}\phi'\ \acute{\omega}\nu\ \xi\pi\alpha\theta\epsilon\nu\ \tau\eta\nu\ \upsilon\pi\alpha\kappa\omicron\eta\nu$ – w. 8), zawiera aliterację ($\xi\mu\alpha\theta\epsilon\nu$ – $\xi\pi\alpha\theta\epsilon\nu$) znaną w środowisku greckim i stosowa-

⁵⁸ Rzecznik $\epsilon\upsilon\lambda\alpha\beta\epsilon\iota\alpha$ występuje w Nowym Testamencie jeszcze tylko raz w Hbr 12,28, gdzie przyjmuje znaczenie „bojaźni”, „cześć”.

⁵⁹ Por. Attridge. 1999. *La Lettera agli Ebrei. Commento storico esegetico*, 267.

⁶⁰ Por. Vanhoye. 1985. *Sacerdoti antichi e nuovo Sacerdote secondo il Nuovo Testamento*, 103.

⁶¹ Inni podkreślając, że $\epsilon\upsilon\lambda\alpha\beta\epsilon\iota\alpha$ oznacza również strach, lęk, tłumaczą ten fragment: „I został wysłuchany [będąc wyzwolony] od strachu [przed śmiercią]”. Interpretację tę podtrzymywali m.in. Ambroży i Kalwin. Również niektórzy współcześni egzegeci, jak E. Brandenburger, R. Fabris, podjęli ją ponownie. Tego typu tłumaczenie nie przekonuje, ponieważ Jezus rzeczywiście modlił się o wybawienie od śmierci, jak przekazują ewangeliczne opisy. Wysuwana propozycja ujmuje także dramaturgię związanej z ogromnym cierpieniem Jezusa. Por. Cipriani. 1996. *Il sacerdozio di Cristo* (Eb 4,14-5,10), 543, przyp. 15.

⁶² Ci, którzy nie dostrzegają w Hbr 5,7 aluzji do Getsemani, uważają, że wyrażenie $\acute{\epsilon}\kappa\ \theta\alpha\nu\acute{\alpha}\tau\omicron\upsilon$ – „od [zagrażającej] śmierci” jest bardziej zrozumiałe, gdy się je interpretuje w sensie wybawienia „od królestwa śmierci”. Por. Cipriani. 1996. *Il sacerdozio di Cristo* (Eb 4,14-5,10), 265.

⁶³ Por. Cipriani. 1996. *Il sacerdozio di Cristo* (Eb 4,14-5,10), 543.

ną w sposób negatywny wobec tych, którzy uczyli się jedynie na swoich błędach⁶⁴. W przypadku Chrystusa uczenie się posłuszeństwa było związane z autentycznym cierpieniem. Poddanie się woli Ojca, jest często ukazane w Nowy Testamencie jako charakterystyczny aspekt postawy Jezusa (por. Mk 14,36; J 4,34; 10,18). W szczególności sposób Paweł podkreśla, że posłuszeństwo Jezusa objawiło się w kontekście cierpienia związanego ze śmiercią (por. Flp 2,8; Rz 5,19). Chrystus mógł zatem uczyć się posłuszeństwa tylko w tym sensie, że dotarł do całkowitego rozpoznania i radykalnego przyłgnięcia do planu Bożego⁶⁵. Wymagało to z Jego strony wielkiego zaangażowania, pokonania strachu przed śmiercią oraz ogromnego napięcia, aby okazać się zwycięzcą. Ponieważ nauczył się tej lekcji, może zatem uchodzić za miłosiernego, niebiańskiego orędownika, na którym adresaci mogą się oprzeć. Jednocześnie może być dla nich wzorem dla ich zmagania, aby byli posłuszni woli Bożej⁶⁶.

Hbr 5,7-8 nawiązuje do modlitwy Jezusa w Getsemani. Ukazuje Go w zmaganiach w obliczu zbliżającej się śmierci oraz pełnego bojaźni Pańskiej, czyli pragnienia, aby mógł zrealizować się Boży plan. Rozpoznanie go i przyłgnięcie do niego zostało okupione cierpieniem Jezusa, ale zaowocowało całkowitym Jego posłuszeństwem.

⁶⁴ Por. Attridge. 1999. *La Lettera agli Ebrei. Commento storico esegetico*, 267. Autor powołuje się na dzieła Filona: *De vita Mosis* 2,55; *Quis rerum divinarum haeres sit* 73; *De specialibus legibus* 4,29.

⁶⁵ Por. Cipriani. 1996. *Il sacerdozio di Cristo* (Eb 4,14–5,10), 544.

⁶⁶ Por. Attridge. 1999. *La Lettera agli Ebrei. Commento storico esegetico*, 269. Kolejne dwa wersety (Hbr 5,9-10) mówią o skutkach posłuszeństwa Jezusa. Chrystus dosłownie: „został uczyniony doskonałym” (τελειωθεΐς). W Starym Testamencie określenie „doskonały” (hbr. תָּמִים [tāmīm]; gr. τέλειος; ἄμειπτος) odnosi się nie do Boga, ale do człowieka, który wypełnia to wszystko, co jest wymagane w dziedzinie moralnej lub rytualnej, aby móc przybliżyć się do Boga (por. Rdz 17,1; Pwt 18,13; 2 Sm 22,26). Czasownik τελειόω – „doskonalić” odgrywa kluczową rolę w Liście do Hebrajczyków. Autor stosuje go dziewięć razy, w tym trzy razy w odniesieniu do Chrystusa (por. 2,9; 5,9; 7,28). W pierwszym z tych przypadków jego podmiotem jest Bóg, w pozostałych zaś dwóch jest użyty w stronie biernej. Dla Chrystusa doskonałość jest więc darem Boga, wymagającym pełnej współpracy ze strony Jezusa. Ową doskonałość otrzymaną od Jezusa nie należy rozumieć w sensie moralnym. Bardziej chodzi o fakt, który wypływa z końca (τέλος) Jego ludzkiej egzystencji. Bóg doprowadził Go do chwały zmartwychwstania i uczynił przyczyną (αἴτιος) zbawienia dla wszystkich, którzy Go słuchają. Ofiara Chrystusa jest więc wiecznie skuteczna. Por. Cipriani. 1996. *Il sacerdozio di Cristo* (Eb 4,14–5,10), 544. Nazwanie Chrystusa mianem αἴτιος – „przyczyna”, „źródło” (Hbr 5,9) przywołuje wcześniejsze określenie ἀρχηγός της σωτηρίας („przewodnik zbawienia” – Hbr 2,10). Choć zastosowany w 5,9 obraz jest mniej dynamiczny, to jednak rzeczywistość, którą oddaje, jest taka sama. Por. Attridge. 1999. *La Lettera agli Ebrei. Commento storico esegetico*, 270. Ojciec ze swej strony przyjął zbawczą ofiarę Chrystusa i dzięki niej ogłosił Go „(arcy)kapłanem na wzór Melchizedeka” (Hbr 5,10; Ps LXX 109 (110),4). Kapłaństwo Chrystusa jest więc trudną zdobyczą, związaną z ofiarą ze swego życia, złożoną Bogu. Odwołanie się do tajemniczej postaci Melchizedeka, „króla Szalemu” i kapłana „Boga Najwyższego”, który pobłogosławił Abrahę (por. Rdz 14,17-20), służy jako stwierdzenie wyższości kapłaństwa Chrystusa nad kapłaństwem lewickim i jednocześnie zerwanie z nim. Prawda ta domaga się wyjaśnienia, które dostarczy Hbr 7. Podobnie jak w przypadku Hbr 2,6-9.10-14; 3,1-6, autor tworzy pewne napięcie dramatyczne w rozwoju swego tematu.

6. Wola Boża jako rozstrzygające kryterium w ekstremalnej próbie apostoła Pawła (Dz 21,10-15)

Całkowite oddanie się woli Bożej, znalazło swoje odbicie także w przełomowym momencie życia apostoła Pawła. Znowu mamy do czynienia z motywem zbliżającej się śmierci.

6.1. Kontekst wypowiedzi („niech się dzieje wola Pańska” – Dz 21,14)

W Cezarei Nadmorskiej Agabos czyni znak prorocki zapowiadający Pawłowi, co go czeka, jeśli uda się do Jerozolimy. Prorok, wzięwszy pas Pawła, związał nim swoje ręce i nogi. Następnie wypowiedział słowa: „To mówi Duch Święty: Tak Żydzi zwiążą w Jerozolimie męża, do którego należy ten pas, i wydadzą w ręce pogan” (Dz 21,11). Wobec protestów członków wspólnoty z Cezarei, którzy usiłowali odwieść Pawła od postanowionej przez niego podróży do Świętego Miasta, apostoł stwierdza: „Gotów jestem nie tylko na więzienie, ale i na śmierć w Jeruzalem dla imienia Pana Jezusa” (Dz 21,13; por. Dz 5,41; 9,16). Wierni, dostrzegając w takiej postawie wyraz woli Bożej, nie sprzeciwiają się już decyzji Pawła, widzą ją w nowym świetle i wypowiadają słowa: τοῦ κυρίου τὸ θέλημα γινέσθω („niech się dzieje wola Pańska” – Dz 21,14).

6.2. Opowiedzenie się wspólnoty z Cezarei Nadmorskiej za wolą Bożą

Agabos był prorokiem⁶⁷ i zapowiedział w sposób symboliczny *passio Pauli*. Związując sobie nogi i ręce pasem⁶⁸ Pawła, antycypuje tym samym uwięzienie apostoła w Jerozolimie⁶⁹. Łukasz nadaje tradycyjnej formule prorockiej „to mówi Pan” wydźwięk chrześcijański: „To mówi Duch Święty”. Fakt, który ma się wydarzyć w przyszłości, zrealizuje się więc z całą pewnością. Łukasz zwraca uwagę, że Paweł będzie wydany w ręce pogan. Czyni w ten sposób aluzję do zapowiedzi męki Jezusa (por. Łk 9,44; 18,32). Ewangelista czyni Żydów odpowie-

⁶⁷ W Dz 11,27-28 czytamy, że Agabos przyszedł z Jerozolimy do Antiochii i przepowiedział, że nastanie wielki głód.

⁶⁸ Pas, o którym mowa, był długą wstęgą z materiału zawiniętą wokół bioder. Można było chować w nim pieniądze i cenne przedmioty (por. Mt 10,9). Por. Hermann L. Strack, Paul Billerbeck. 1956². *Das Evangelium nach Mattäus erläutert aus Talmud und Midrasch* (Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch 1/1) München: C.H. Beck Verlag, 564n.

⁶⁹ Wiemy, że Paweł nie umarł w Mieście Świętym. Być może ten temat jest aluzją do Jerozolimy, która zabija proroków (por. Łk 11,49nn; 13,33n). Por. Gérard Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli. Commento esegetico e teologico*. Roma: Città Nuova, 746.

działnymi za pochwylenie Pawła (por. 21,27.30.33). To właśnie oni są powodem uwięzienia go przez Rzymian jak w przypadku Jezusa. Historia Apostoła Pogan jest zatem wzorowana na przykładzie Chrystusa⁷⁰. Paweł okazuje się Jego prawdziwym uczniem.

Reakcja obecnych⁷¹ – po usłyszeniu proroctwa – w postaci usilnej prośby⁷² (por. Dz 21,12), płaczu i dosłownie „łamaniu serca”⁷³ Pawłowi (por. Dz 21,13)⁷⁴ podkreśla uczucia i wzajemne przywiązanie wspólnoty oraz apostoła. Stanowcza decyzja Pawła sprawia, że wspólnota uspokaja się⁷⁵, akceptuje to, co objawia się jako definitywna wola Boża. Uznaje to, czego nie można zmienić⁷⁶. Należy zauważyć, że to już nie jedna osoba, ani sam apostoł, lecz cała wspólnota chrześcijańska obwieszcza, żeby się spełniła wola Pańska, ponieważ postrzega ją jako najwyższą normę postępowania. Akklamacja: „Niech się dzieje wola Pańska!” (τοῦ κυρίου⁷⁷ τὸ θέλημα γινέσθω) przypomina modlitwę Jezusa w Getsemani (por. Łk 22,42). Nie wyraża rezygnacji, lecz przyłgnięcie do planu Boga.

Krótki, ale kluczowy epizod o gotowości Pawła na śmierć dla „imienia Pana Jezusa” ukazuje, jak stanowczość apostoła wpływa na postawę wspólnoty eklezjalnej w Cezarei Nadmorskiej. Wyczerpawszy wszystkie argumenty za ochroną życia apostoła, Kościół ten dojrzewa do wyznania, aby wypełniła się wola Boża.

⁷⁰ Por. Charles K. Barrett. 2002. *The Acts of the Apostles. A Shorter Commentary*. London – New York: T & T Clark, 325.

⁷¹ „My” dotyczy towarzyszy podróży, natomiast οἱ ἐντόπιοι (*hapax* w Nowym Testamencie) oznaczają miejscowych, czyli wspólnotę chrześcijańską w Cezarei.

⁷² Czasownik παρακαλοῦμεν – „prosiłiśmy” (w. 12), będąc w *imperfectum*, podkreśla natarczość prośby, aby Paweł zrezygnował z udania się do Jerozolimy.

⁷³ Czasownik συνθρύπτω – „łamać” jest rzadko stosowany w grece; w Nowym Testamencie stanowi *hapax*. Motyw „łamania serca” Pawłowi nie jest biblijny, lecz grecki. Por. Rossé. 1998. *Atti degli Apostoli. Commento esegetico e teologico*, 746, przyp. 45.

⁷⁴ Opis ich sprzeciwu i pokonanie go (ww.12-14) jest podobny do niezrozumienia przez uczniów zapowiedzi cierpienia Jezusa (por. Łk 9,45; 18,34) i konieczności drogi przewidzianej dla Niego przez Boga (por. Łk 9,22.44; 17,25; 18,31; 24,6.25-27.44-46). Por. Alfons Weiser. 1989. *Die Apostelgeschichte* (Ökumenischer Taschenbuchkommentar zum Neuen Testament). Leipzig: St. Benno Verlag, 327.

⁷⁵ Czasownik ἡσυχάζω – „być cichym”, „uspokoić”, „milczeć” jest terminem przede wszystkim stosowanym przez Łukasza. Pojawia się w Łk 14,4; 23,56; Dz 11,18. Poza tym występuje jedynie w 1 Tes 4,11.

⁷⁶ Por. Weiser. 1989. *Die Apostelgeschichte*, 327.

⁷⁷ W tym przypadku κύριος oznacza Boga Ojca. Por. Joseph A. Fitzmyer. 2003. *Gli Atti degli Apostoli. Introduzione e commento* (Commentari Biblici). Brescia: Queriniana 727.

*

Przeanalizowane teksty synoptyczne dotyczące modlitwy Jezusa w Getsemani oraz fragment Listu do Hebrajczyków (5,7-8), również związany z tym tematem, mają wspólny motyw w postaci woli Bożej. Wszystkie te perykopy ukazują jej ostateczny triumf. Zgoda na nią była okupiona przez Jezusa wewnętrznym zmaganiem (Mt, Mk, Hbr), wielkimi emocjami (Łk). Zwycięstwo Bożego planu dokonało się w atmosferze modlitwy. Dzięki niej Jezus rozpoznał zamiar Ojca i w pełni dostosował się do niego. Owocem Jego posłuszeństwa naznaczonego cierpieniem było zbawienie wszystkich, którzy są z kolei Jemu posłuszni. Echo synoptycznego ujęcia perykopy o modlitwie Jezusa w Getsemani, czyli Hbr 5,7-8, znajduje w odnośnych tekstach synoptyków wyjaśnienie, na czym konkretnie polegała $\epsilon\upsilon\lambda\acute{\alpha}\beta\epsilon\iota\alpha$. Zawarta w niej bojaźń konkretyzuje się w respekcie wobec woli Bożej. Pełnienie jej było dla Jezusa priorytetem, któremu podporządkował całe swoje życie, łącznie z jego dramatycznym, ziemskim końcem. Wola Ojca staje się także rozstrzygającym kryterium w rodzącym się pierwotnym Kościele. Wspólnota eklezjalna w Cezarei Nadmorskiej dochodzi ostatecznie do rozpoznania, że życiem apostoła Pawła nie mogą kierować jej zamiary, lecz to, co przygotował dla niego Bóg Ojciec. Radykalne oddanie się woli Bożej przez Jezusa, znajduje swoje przedłużenie i pozostaje punktem odniesienia w każdej sytuacji Kościoła.

*

Bibliografia

- Attridge Harold W. 1999. *La Lettera agli Ebrei. Commento storico esegetico* (Lecture Bibliche 12). Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Barrett Charles K. 2002. *The Acts of the Apostles. A Shorter Commentary*. London – New York: T & T Clark.
- Blass Friedrich, Debrunner Albert, Rehkopf Friedrich. 1984¹⁶. *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Cipriani Settimio. 1996. Il sacerdozio di Cristo (Eb 4,14–5,10). W *Lettere Paoline e altre Lettere* (Logos: Corso di Studi Biblici 6). Red. A. Sacchi i in., 535–546. Torino: Editrice Elle Di Ci.
- De Carlo Franco. 2016. *Vangelo secondo Matteo. Nuova versione, introduzione e commento* (I Libri Biblici – Nuovo Testamento 1). Milano: Paoline.
- Dockx Stanislas. 1984². *Chronologies néotestamentaires et vie de l'Église primitive. Recherches exégétiques*. Leuven: Éditions Peeters.

- Evans Craig A. 1988. *Mark 8,27–16,20* (Word Biblical Commentary 34b). Grand Rapids, Michigan: Zondervan.
- Federkiewicz Piotr. 1960. „Agonia Chrystusa Pana w Ogrójcu. Uwagi egzegetyczne do Łk 22,43n”. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 13 (1): 119–126.
- Fitzmyer Joseph A. 2003. *Gli Atti degli Apostoli. Introduzione e commento* (Commentari Biblici). Brescia: Queriniana.
- Flawiusz Józef. 1962. *Dawne dzieje Izraela*. Tłum. Jan Radożycki. Poznań – Warszawa – Lublin: Księgarnia św. Wojciecha.
- France Richard T. 2008. *The Gospel of Matthew* (The New International Commentary on the New Testament). Grand Rapids, Michigan – Cambridge: Williams B. Eerdmans.
- Gamba Giuseppe. 1981. Il sudor di sangue di Gesù al Monte degli Ulivi (Lc. 22,44). W *Sangue ed Antropologia Biblica. Atti della Settimana* 2. Red. Giuseppe Gamba, 689–712. Roma: Centro Studi Sanguis Christi.
- Grasso Santi. 1995. *Il Vangelo di Matteo* (Collana Biblica). Roma: Edizioni Dehoniane.
- Gryglewicz Feliks. 1961. Krwawy pot Chrystusa Pana. W *Ze współczesnej problematyki biblijnej*. Red. Stanisław Łach, 63–79. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Jeremias Joachim. 1966. *Abba. Studien zur neutestamentlichen Theologie und Zeitgeschichte*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Junkiart Maciej. 2010. „Nieczytelne gesty. Wizerunek chrześcijan w polemice Celsusa i Orygenesza”. *Napis* 16: 9–17.
- Laub Franz. 1988. *Hebräerbrief* (Stuttgarter Kleiner Kommentar – Neues Testament 14). Stuttgart: Katholisches Bibelwerk.
- Lausberg Heinrich. 2008. *Handbuch der literarischen Rhetorik*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Légasse Simon. 2000. *Marco* (Commenti Biblici). Roma: Edizioni Borla.
- Luz Ulrich. 2002. *Das Evangelium nach Matthäus: Mt 26–28* (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament 1/4). Düsseldorf – Zürich – Neukirchen-Vluyn: Benziger/Neukirchner Verlag.
- Marshall Ian H. 1978. *The Gospel of Luke* (The New International Greek Testament Commentary), Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans.
- Malina Artur. 2018. *List do Hebrajczyków* (Nowy Komentarz Biblijny 15). Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.
- Mickiewicz Franciszek. 2012. *Ewangelia według świętego Łukasza: rozdziały 12–24* (Nowy Komentarz Biblijny 3/2). Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.
- Nolland John. 1993. *Luke 18,35–24,53*. Dallas, Texas: Word Books.
- Orygenes. 1986². *Przeciw Celsusowi*. Tłum. S. Kalinowski. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Paciorek Antoni. 2008. *Ewangelia według świętego Mateusza: rozdziały 14–28* (Nowy Komentarz Biblijny 1/2). Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.

- Porfiriusz. 2006. *Przeciw chrześcijanom*. Wstęp, tłumaczenie i komentarz: Piotr Ashwin-Siejkowski. Kraków: WAM.
- Prete Benedetto. 1996. *La passione e la morte di Gesù nel racconto di Luca 1* (Studi Biblici 112). Brescia: Paideia Editrice.
- Rossé Gérard. 1998. *Atti degli Apostoli. Commento esegetico e teologico*. Roma: Città Nuova.
- Rossé Gérard. 2006⁴. *Il Vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*. Roma: Città Nuova.
- Standaert Benoît. 2011. *Marco: Vangelo di una notte, vangelo per la vita. Commentario Mc 1,1–6,13* (Testi e Commenti 1). Bologna: Edizioni Dehoniane.
- Stauffer Ethelbert. 1949. *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament 1*, Wyd. G. Kittel, 134–140. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag.
- Stock Klemens. 1992. *Il racconto della passione nei vangeli sinottici*. Cz. 1. Roma: Pontificio Istituto Biblico.
- Strack Hermann L., Billerbeck Paul. 1956². *Das Evangelium nach Mattäus erläutert aus Talmud und Midrasch* (Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch 1/1). München: C.H. Beck Verlag.
- Szojda Damian. 1986. Modlitwa Jezusa i pojmowanie. W *Męka Jezusa Chrystusa*. Red. Feliks Gryglewicz, 87–94. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Vanhoye Albert. 1985. *Sacerdoti antichi e nuovo Sacerdote secondo il Nuovo Testamento* (Saggi di Teologia). Torino: Editrice Elle Di Ci.
- Weiser Alfons. 1989. *Die Apostelgeschichte* (Ökumenischer Taschenbuchkommentar zum Neuen Testament). Leipzig: St. Benno Verlag.

*

Streszczenie: Artykuł ukazuje zmaganie się Jezusa w Getsemani, aby mogła ostatecznie zrealizować się wola Boża. Szczególnie akcentują ten motyw Marek oraz Mateusz. W wersji Łukasza Jezus jako wzorcowy Nauczyciel jest gotowy od razu pełnić zamiar Ojca. Ukazana przez trzeciego Ewangelistę walka (ἀγωνία) wyraża napięcie Jezusa, Jego emocje, aby stało się to, co przygotował dla Niego Bóg. Temat związany z modlitwą w Getsemani znajduje swój wyraz także w Hbr 5,7-8, w kontekście kapłaństwa Jezusa, które od samego początku ściśle łączyło się z Jego ofiarą z życia. Przytoczony fragment z Listu do Hebrajczyków wykazuje różnice w interpretacji. W świetle synoptyków wydaje się jednak, że ἐὺλαβεία – „bojaźń” powinna przyjąć odcień respektu, czci wobec woli Ojca. Jej rozpoznaniu towarzyszyło cierpienie Jezusa, które zaowocowało Jego pełnym posłuszeństwem. Wola Boża jako ostateczne kryterium decyzji znajduje swoje potwierdzenie także w pierwotnym Kościele. Wspólnota z Cezarei Nadmorskiej wyraża pragnienie jej realizacji, gdy wszystkie zabiegi zostały wyczerpane, aby powstrzymać Pawła przed zbliżającą się jego

śmiercią (Dz 21,11-14). W ten sposób oddanie się woli Ojca, staje się punktem odniesienia we wszystkich okolicznościach chrześcijańskiego życia.

Słowa kluczowe: Getsemani, agonia, posłuszeństwo, wola Pana.

Abstract: Jesus' Prayer in Gethsemane in the Synoptic Version (Matt 26:36-46; Mark 14:32-42; Luke 22:39-46) as a Paradigm of Submission to the Father's Will. The article shows Jesus' struggle in Gethsemane for God's will to be finally accomplished. Particularly, the Evangelists Mark and Matthew emphasize this theme. In Luke's version, Jesus, the perfect Teacher, is ready to fulfil his Father's plan right away. The struggle shown by the third Evangelist (ἀγωνία) expresses Jesus' strain, his emotions, to make what God had prepared for Him to happen. The theme of prayer in Gethsemane is also expressed in Hebrews 5:7-8, in the context of Jesus' priesthood, which from the very beginning was closely related to his sacrifice of life. The quoted passage from the Letter to the Hebrews raises differences in interpretation. However, in the light of the Synoptics, it seems that εὐλάβεια – "fear" should assume a shade of respect, reverence for the will of the Father. Its recognition was accompanied by the suffering of Jesus, which resulted in his full obedience. The Will of God as the ultimate criterion for the decision is also confirmed in the early Church. The community of Caesarea Martima expresses its desire to implement it when all efforts have been exhausted to prevent Paul from imminent death (Acts 21:11-14). In this way, submission to the Father's will becomes the point of reference in all circumstances of Christian life.

Keywords: Gethsemane, agony, obedience, the will of the Lord.

